

-I-

Явор Гърдев

Опит за анализ на Вазовото стихотворение
"Кочо"

Ключ към разгадаването на Вазовото стихотворение "Кочо" е топосът. Пространството тук е не само материална среда, приютила действието, не само фон на драматичните събития, но също така и смислозадаващ компонент. В топоса може да се открие мотивацията на поведението на героите, чиито ценностни критерии и нравствени устои също са в пряка зависимост от художественото пространство. Територията тук е рязко разделена на "храмът" и "наоколо храма", като всяка една от тези части носи различни характеристики и е поле за действие на коренно различни персонажи.

И така храмът – свещената зона, избраното парче земя, мястото за общуване с бога – това е сакралното пространство. В рязка негова опозиция е поставен теренът "наоколо храма". В противовес на описания по-горе сакрален ареал, той олицетворява профанното. Границата между тези две противостоящи зони по правило е ненарушима. Тъй като стихотворението "Кочо" третира сблъсъка на две противоположни позиции, то художественото пространство изцяло дублира характеристиките на тези две позиции и на персонажите, които ги отстояват. Като следва тази логика, лирическият аз концентрира всичките си симпатии в едната част на това пространство и цялата си омраза – в другата. Резултатът от това е, че бинарната пространствена опозиция влияе на структурата на цялото произведение, чиято смислова ос дублира границата на сблъсък между двете зони и се превръща в линия на стълкновение между

два морала, две религии, два свята. Авторът обаче, не е арбитър с безпристрастен поглед, отправен към тази конфликтна точка, а е силно пристрастен към едната страна. Като следствие от това, всичко се оцветява в черно и бяло, за да бъде очертана перфектно рязката линия на противостоене. Пространството вътре в храма, както и обитателите му са обект на постоянното авторово съчувствие, а тези "вън от храма" – на неговото презрение и омраза. Ето кои са персонажите вътре: "деца и невести", "въстаници бодри и бащи злочести", "моми красиви". Всички те са заобиколени от "враговете диви, побеснели – сган башибозуци".

Интересен е мотивът за страха в това стихотворение. В усилената атака /"сган башибозуци храма налетели"/ на профанното срещу сакрума се забелязва стремежа на второто да придаде своите характеристики на първото. С други думи законите, които действат вън да станат валидни и вътре. Борбата е между светския закон и закона Божи. Изходът е предопределен по дефиниция: земният закон не е в състояние да постави в зависимост от себе си Божия закон. В митологичното мислене е почти константно положението, че сакрумът е ненарушим, а профанното е безсилно пред висшата воля. Тази логика не се губи и тук. Вазов два пъти набляга на факта, че врагът – нечистата сила, е обладан от чувство на страх: "гърмеше отчаен" и "страхът неволно обзе му духът". Силният не е в състояние да си обясни как слабите раи сеят смърт. Неговата мисъл приписва това на свръхестественото, което е обект на страхопочитание. Турчинът отдава новата мощ на раята на непонятна и непозната нему сила и затова стъписването и страхът му са логични. Всяването на смут сред башибозуците е един от актовете, с които сакрумът подчинява профанното.

Сеещата смърт рая е разположена в неприкосно-

вената зона, в медиатора на Божията воля и би било логично всеки един неин представител да стане проводник на тази воля. Паството е в състояние на медитация и неговите реакции не се подчиняват на земна логика. Вместо да изпадне в малодушие, то е в духовен подем: "Болнави и здрави, богати, сирмаси,

русите главички и белите власи
взимаха участие в последния бой."

"Пиянството" на раята също може да се обясни с влиянието на средата. То идва да се противопостави на поганската жестокост и следователно също се подчинява на логиката, определена от пространствената опозиция и е в рамките на генералното противопоставяне. Храмът от убежище се превръща в крепост на вдъхновените от чистото и святото срещу натиска на нечистото и скверното: "Майката мълвеше: "Чедо не се бой!"

И даваше сину напълнена пушка;
и старата баба, що едвам се люшка,
носеше куршуми в своята пола,
и мъжът, учуден, имаше крила..."

В борбата, която започва под влияние на споменатата медитация, избледняват границите между общност и личност. Всички стават едно - войнство Божие. Всички служат на "правилното", сиреч сакралното, и всякакъв вид йерархии губят своя смисъл. Наравно участват и майката, и бабата, и детето, и старецът. В такава медитативно състояние, изразяващо се във видимо опиянение, идеята, за която се воюва, се превръща в табу. Подлагането ѝ под съмнение е опасно, а нарушаването на това табу води до духовно отлъчване на предателя. Намира се и при Вазов един трезв, а значи - различен от паството, който казва: "Ето царска сила, да се предадем!". Реакцията на останалите е: "Предателят кой е?! Долу!"

Това е реакция на медитиращи срещу непосветен. Те, обладачите от върховния промисъл, не са в състояние да споделят чувството на човек, който не е в истински допир със сакралното. Предателят е чужда материя в храма, материя, присъща на пространството отвън. В този смисъл предателят бива духовно отлъчен. Той е неприемлив за "вътре", защото мислите и делата му се подчиняват на законите, които действат "вън", негоден е да бъде част от единната материя на свещенодействащите /защото отбраната на храма е свещенодействие/, които защитават неприкосновената територия.

Рязък обрат в развитието на събитията внася стихът: "изведнъж видяха там зидът съборен." Появява се елемент на динамично напрежение. За момент като че ли започва да надделява нечистата сила. Рязко се променя и поведението на паството. Досега отъждествяващо своя дух с този на войнстващия светец Св. Георги, то се сблъсква с мрачната картина на тоталното превъзходство на отоманската оган. Сакрумът е в привидно отстъпление, но логиката на събитията остава неотменима: той не може да понесе поражение. И тук идва галемият въпрос: Що е победа? Св. Георги побеждава и духовно и физически своите противници - нечистите сили, но има и друга победа - тази, която е съпроводена с привидно физическо поражение. Това е победата на 40-те Св. Великомъченици - победата на жертвите. Тази победа няма земно измерение, тя е преди всичко метафизична. Това е духовната победа на разпнатия Исус, на принесения в жертва агнец. Мъченическата победа - това е символът на пълното очистване.

Паството в храма е явно обречено. Опиянението отстъпва място на стъписването. Единната общност в храма, която се изправя пред лицето на смъртта, пред близката перспектива на тоталното си изстребление, се ориентира към своята метафизична

духовна победа, а за нея е необходим избраник. Това е Кочо. "Прос-
тият чизмар" достига върха на медитацията. Той поема съзнанието
на жертвата, а следователно и кръста на спасението. Тук рязко се
възвръща личностната характеристика, загубена в общото свещено-
действие на паството. От равен с другите Кочо се превръща в из-
браният сред тях. Неговата личност трябва да концентрира в себе
си и волята за спасение на другите. Той е първият от обречените
на физическа смърт, който прекрачва чист в отвъдното, за да пре-
чисти и останалите. Той носи тежестта на общите надежди за спа-
сение, а тя е непосилна. Героят е обременен и от друг - двойно
по-тежък товар: освен ролята на жертвата той трябва да изиграе и
тази на жреца. Кочо ще убие, а по-точно пожертва, най-скъпото си
на този свят - "жена си - млада хубавица, /на гърди с детенце със
златна косица". В това описание алюзията със Св.Богородица и мла-
денеца е повече от очевидна.

Досега паството представляваше единен органи-
зъм с единно съзнание, доминирано от идеята за спасение. Сега Ко-
чо ще поеме функцията на вестител към отвъдното, който ще прене-
се там общия свободен дух. Той концентрира в себе си всички жи-
вителни сили, движили досега организма на общността. Заедно към
отвъдното се понасят три тела, носители на една същност /подобно
на Светата Троица/. Детето - кръв от кръвта на майка си и плът
от нейната плът, отново среща своите живителни сокове с нейните:
"и кръвта детинска с майчинта се смеси". Жертвопринасянето им е
спасително, както това на агнеца Божи. Оръжието е типичният за
такъв вид жертвоприношения нож, при това ножът в ръцете на баща-
та, приел идеята да жертва най-близките си в името на тяхната чи-
стота. Тук е мястото да отбележим, че появата на ножа във Вазо-
вото стихотворение не е случайна. Ефектът от нея е, че се под-
чертава жертвения характер на убийството /според "Записките" на

Захари Стоянов Кочо е извършил това убийство с револвер/. Трите безжизнени тела остават да плашат палачите, като се превръщат в зловещ символ на тяхната загуба. Стиховете: "И храмът ектеше от моми, невести,/кат падаха в кръвье или във безчестье!" са лаконично, но твърде емоционално интерпретиране на мотива за неверниците в храма. На кръвопиеща се пада трупа - тленната обвивка, нему се падат рушенето, позоренето и убиването - иконно присъщи негови функции.

Безжизненото тяло на Кочо остава в плячкосания храм да напомня на турците, че те са загубили най-важното - душата на роба и трябва да се примирят с присъствието единствено на мъртвото му тяло. В този смисъл неговият образ е пределно обобщение на низвергнатата рая, израстнала достатъчно, за да принесе себе си в жертва, да строши ярема и презряла физическия си унищожител, да се отправи към своето спасение.

Що се отнася до последните стихове: "И господ от свода, през гъстия дим,/гледаше на всичко тих, невъзмутим!", то те поразително ми приличат на Хамлетовите последни слова: "...останалото е мълчание."
